

have considered the leading doctors had made perfect organizational, sanitary and educational work to overcome such diseases as cholera and smallpox.

We have researched the issue of infectious diseases prophylaxis and improvement of sanitary conditions in Odessa and its region. That situation was under control by Community of Russian Doctors in Odessa and Russian Community of Health and Care. Military and Sanitary Community in Odessa had solved many problems concerning military hygiene and preventing infectious diseases among soldiers.

Keywords: *Medical Community in Odessa, sanitary statistics, cholera, smallpox, epidemics, prophylaxis, epidemiology, hygiene, sanitary, Community of Russian Doctors in Odessa, Russian Community of Health and Care, Military and Sanitary Community in Odessa.*

Одержано 10.10.2016

УДК 94:[61:061.2(477)]"18"

Інна Левченко
(Переяслав-Хмельницький)

ІНІЦІАТИВА ЧЛЕНІВ МЕДИЧНИХ ТОВАРИСТВ У ВІДКРИТТІ ЛІКУВАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ОБ'ЄДНАНЬ

У статті здійснено аналіз значення медичних товариств другої половини XIX – початку XX ст. Авторкою подано оцінку діяльності Товариства київських лікарів, Одеського товариства лікарів та Харківського товариства медиків, які своєю діяльністю акцентували увагу громадськості на важливості відкриття лікувальних закладів та установ.

Проаналізовано роль членів медичних товариств, які відіграли помітну роль в організації та відкритті медичних закладів та об'єднань, а саме: безкоштовних лікарень, міських лікарень, Пастерівських інститутів з бактеріологічними станціями, кабінетів хімічної і мікроскопічної діагностики, станцій швидкої медичної допомоги. Акцентовано увагу на діяльності активних членів товариств не лише у сприянні відкриттю медичних установ, а й безпосередньо на практичній роботі в них.

Авторка відзначає значення медичних товариств, які відіграли важливу роль у розвитку і вдосконаленні медичної освіти серед населення, в наданні медичної допомоги тим, хто звертався до закладів товариств.

Ключові слова: *медичні товариства, лікувальні установи, бактеріологічна станція, лікарня, Пастерівський інститут.*

Учасники медичних Товариств, як представники вітчизняної медичної еліти, вміли критично оцінити й направити досягнення російської і зарубіжної медицини на користь своєї Вітчизни. Медичні товариства України, поряд з науковою та просвітницькою діяльністю, проводили велику суспільно-корисну роботу. Вони створили ряд медичних закладів, які надавали товариствам загальнодержавного значення.

Досліджуючи роль членів медичних товариств України у відкритті медичних установ, можна констатувати, що дана тема є не зовсім розкритою. Загальний фактичний матеріал із заданої тематики можна простежити у загальних дослідженнях Б.В.Алешина, Н.Н.Бокарчука [1], Д.І.Багалея, Д.П.Миллера [2], А.Я.Циганенка, М.В.Кривоносова [4], Д.Н.Жбанкова [7], І.О.Робак [13] тощо. Окремі відомості про відкриття медичних установ при сприянні членів медичних товариств знаходимо у звітах та доповідях наукових осередків [5, 10, 11, 12].

Мета статті полягає у визначенні ролі наукових медичних товариств України в організації лікувальних медичних установ та в загальному розвитку медичної науки у другій половині XIX – початку XX ст.

У перший період діяльності Харківським медичним товариством були створені наступні заклади: «лечебница для приходящих бедных больных» (безкоштовна лікарня) (1863 р.); міська лікарня (1885 р.); Пастерівський інститут з бактеріологічною станцією; кабінет хімічної і мікроскопічної діагностики (1888 р.). У річному звіті Харківського медичного товариства за 1869 р. іде мова про відкриття безкоштовної лікарні для бідних, а ініціатором її відкриття виступив один із фундаторів Товариства, ординатор університетської хірургічної клініки І.К.Зарубін. Вбачаючи глобальну проблему у відсутності медичної допомоги незаможним людям у Харкові, члени Товариства підтримали пропозицію Зарубіна і створили комісію із трьох

чоловік, яка підготувала проект статуту. Медичне Товариство, маючи невеликі заощадження, зібрані від пожертвувань, а також від благодійних вистав, віддало всі кошти для реалізації своєї мети. Було орендоване невеличке приміщення в центрі міста на Миколаївському майдані, придбали необхідні меблі та лікувальні засоби, запросили фельдшера і служителя. За період з 1863 по 1894 рр. «лечебницу» відвідало 229 693 хворих [1, с.24].

Фармацевтичні заклади не залишилися осторонь фінансових проблем «лечебницы». Чотири харківські аптеки згодились відпускати ліки у межах 50-100 крб. кожна безплатно, а понад цю суму – зі знижкою 50 % [13, с.187].

При «лечебнице», за ініціативи В.П.Бобіна, був створений пункт надання екстреної медичної допомоги в будь-який час. Постійним черговим лікарем був сам лікар-розпорядник, квартира якого знаходилася при лікарні. За словами Бобіна з 1885 по 1910 рр. в «лечебнице» лікування проходило щороку в середньому 10 000 – 13 000 хворих [15, с.125].

У лікувальний заклад при Харківському медичному товаристві звертались, головним чином, тяжкі хворі з травмами і ранами, із захворюваннями органів травлення, дихання, інфекційними захворюваннями. Чисельність службового персоналу була вкрай недостатньою. Так, на 1873 р. в лікарні працювало два фельдшера та один аптекар, а вже у 1912 р. було дозволено прийняти ще двох фельдшерів. Напередодні Першої світової війни у штаті було три доглядальниці [14, с.309].

Восени 1879 р. увага Товариства цілком зосереджувалася на епідемії дифтерії. Лікарі повідомляли про те, що дифтерія вже уражає і дорослих. При цьому члени медичної спілки наполегливо вимагали організації лікарні для ізоляції хворих.

На засіданнях Товариства неодноразово піднімалось питання про функціонування та роботу Бактеріологічного закладу. Так, В.І.Недригайлов повідомив про випуск Бактеріологічним інститутом 60 159 флаконів протидифтерійної сироватки за 1897 р. [11, с.60].

Важливе значення мав Пастерівський інститут, заснований Харківським медичним товариством. Думка про відкриття цього закладу зародилася в товаристві у 1886 р., внаслідок необхідності знайти засіб проти сказу. Велика кількість бездомних собак хворіли сказом і загрожували життю людей. У Парижі вже існував інститут Пастера, який проводив щеплення хворим із країн Західної Європи. У 1886 р. в Харкові сказаною собакою були укушені брати Подпрядови, один із яких помер, а інший був відправлений до Парижу на кошти, зібрані лікарем Е.Беллінім і професором Кремянським. Члени медичного Товариства Ю.Ю.Мотте і Н.А.Протопопов, супроводжуючи хворого хлопчика в Париж, ставили собі за мету ознайомитися з методом Пастера, який був ефективним та широковідомим. Повернувшись із відрядження, Е.Беллін виступив з доповіддю на святковому засіданні Товариства з нагоди його 25-річчя перед багаточисельною аудиторією. Беллін виклав історію наукового відкриття Пастера, наголосив на важливості його методу, розтлумачив заходи, які допоможуть відкрити в Харкові Пастерівський інститут, його важливе значення в справі вивчення інфекційних захворювань і зауважив на необхідності в цій справі меценатської допомоги [9, с.194].

Також при Харківському медичному товаристві у 1888 р. був створений кабінет хіміко-мікроскопічної діагностики, який згодом розширився і був перетворений у хіміко-мікроскопічний інститут, що задовольняв потреби практичної медицини. У ньому досліджували кров, сечу, кал, мокротиння, шлунковий сік, фрагменти пухлин тощо [2, с.637]. Однак на першому етапі своєї діяльності, із-за навантаження штату аналізами, не міг проводити ні наукової, ні навчальної діяльності. Але збитковим хіміко-мікроскопічний інститут ніколи не був. Про це свідчать наступні факти: у 1888 р. було зроблено 317 аналізів (прибуток склав 400 крб.), у 1911 р. – 4274 аналізи, а за період з 1888 по 1911 рр. – 232447 [1, с.58]. Хіміко-мікроскопічний кабінет не просто покривав свої витрати, але й був фінансовим донором для «лечебницы» та лікарні. Після його відкриття медичному Товариству вже не доводилось організовувати добродійні акції та звертатися за допомогою до різних благодійників про надання матеріальної допомоги.

Харківське медичне товариство активно впроваджувало практичну діяльність на початку Першої світової війни. У 1914 р. було організовано медичну допомогу хворим і пораненим учасникам війни. Бактеріологічний і хіміко-мікроскопічний інститути безкоштовно проводили необхідні аналізи, а в притулку ім. Франківського було розміщено лазарет, в якому перебували поранені бійці. Для надання медичної допомоги члени Товариства організували спеціальні курси, на яких навчали, як доглядати за пораненими.

Створенню Жіночого медичного інституту передували події, які викликали широкий резонанс не тільки в Харкові, але й усій Російській імперії. Із-за великої потреби в лікарях Міністерство народної освіти почало робити перші кроки для вирішення проблеми вищої медичної освіти для жінок. У 1898 р. вийшов наказ міністра про присвоєння права державної служби жінкам-лікарям. У наступному році був підготовлений проект про те, щоб зрівняти у правах жінок-лікарів з лікарями чоловічої статі. Але допуск жінок в університети не був реалізований до початку революції 1905-1907 рр. Слухачки жіночих курсів, які відкрила Н.Невіандт, звернулися з заявою до Харківського медичного товариства про відкриття вищих жіночих медичних курсів, на які б вони могли перевестися [12, с.41-70].

Варто зупинитися на інших громадських лікувальних закладах, які відкривалися завдяки організаційній роботі членів Харківського медичного товариства. Так, у 1899 р. було відкрито доброчинне Товариство опіки про хворих дітей м. Харкова та його околиць. Активний член Харківського медичного товариства, приват-доцент М.М.Філіпов виступив ініціатором його заснування, а невдовзі став головою цього об'єднання. При Товаристві була відкрита дитяча лікарня, завдяки матеріальній підтримці добродійників (М.Х.Гельферіх пожертвував 6000 крб.). Свою роботу лікарі виконували на громадських засадах, а обслуговуючий персонал отримував за свою роботу мізерну винагороду [2, с.637].

Для надання безкоштовної допомоги дітям нужденних прошарків населення при Харківському відділі «Союзу» було створено багатопрофільний лікувально-профілактичний заклад під назвою «Крапля молока». Завдання, які ставив перед собою лікувальний заклад, зводились до наступних положень: створення пункту дитячого харчування; заснування амбулаторії для хворих дітей і матерів, відкриття лікарні на 20 ліжок для немовлят. Лікувально-профілактичний заклад до початку першої світової війни надав медичну допомогу більш як 6 тисячам дітей. Крім цього було роздано понад 1 мільйон пляшечок молока та молочних сумішей [4, с.85].

Харківське медичне товариство ініціювало створення «Товариства допомоги хворим бідним учням у вищих навчальних закладах». Метою товариства була як матеріальна, так і медична допомога студентам Харківського ВНЗ. Його погодився очолювати активний член медичного Товариства, професор С.В.Коршун. Амбулаторія, створена при Товаристві допомоги хворим студентам, лише за 1912 р. прийняла 4377 хворих. Матеріальну допомогу для функціонування амбулаторії надавала Міська Дума у розмірі 2000 крб. на рік [7, с.185].

На Київщині проблем медичного характеру було вкрай багато, а питаннями їх вирішення займалися члени медичних осередків. Так, Київське товариство лікарів переймалося проблемами санітарного стану міста, високою смертністю населення, внаслідок поширення інфекційних хвороб, епідемій та значним відсотком дитячої смертності. Незважаючи на велику профілактичну та протиепідемічну роботу, яку проводило Товариство київських лікарів у подоланні епідемій, воно не могло повною мірою задовольнити запити лікарської громадськості у знаннях про заразні хвороби та здійснити комплекс заходів по боротьбі з ними. В самому Товаристві не було достатньої кількості лікарів-фахівців у цій галузі, адже бактеріологія як наука почала тільки зароджуватись у Києві. Ентузіасты-лікарі вбачали в невідомій для себе науці – бактеріології – великі перспективи в боротьбі з інфекційними хворобами.

Ініціатором збору пожертвувань для відкриття бактеріологічної станції стала редакція газети «Киевлянин», а Господарчий комітет розробив низку завдань, а саме: організувати щеплення антирабічною вакциною осіб, покусаних тваринами; організувати в Києві приготування протидифтерійної сироватки.

З метою вивчення технології виготовлення протидифтерійної сироватки Господарський комітет відрядив професора О.Д.Павловського, який на той час очолював кафедру хірургічної патології і терапії медичного факультету Київського університету, в Париж і Берлін. Ознайомившись із досвідом зарубіжних колег, О.Д.Павловський обґрунтував проект-технологію виготовлення сироватки в Києві. Це сприяло в подальшому відкриттю Бактеріологічного інституту – важливого наукового центру в подоланні епідемій на терені Російської імперії.

За ініціативи професора А.Д.Павловського в Києві було засновано лабораторію і станцію для приготування протидифтерійної сироватки. Процес приготування необхідного препарату було розпочато з 8 листопада 1894 р., а вже 15 січня 1895 р. була виготовлена перша сироватка. Практичне застосування край необхідної сироватки було проведено 21 січня 1895 р. при лікуванні хворої на дифтерію дитини [6, с.787].

Крім поширення медичних і бактеріологічних знань серед населення, медичні товариства Києва взяли на себе підготовку кадрів спеціалістів-бактеріологів. Рада Київського товариства по боротьбі з заразними хворобами ухвалила відкриття систематичних курсів з теоретичної і практичної бактеріології серед лікарів. Скористатися такою нагодою бажала велика кількість медиків. Цінним для слухачів був той факт, що для читання теоретичної частини запрошувалось велике коло фахівців Київського університету, а саме: В.К.Високовича, О.Д.Павловського та ін. Попит на курси був таким великим, що їх організатори не встигали задовольнити всіх бажаючих [10, с.170-180].

Відкриття Пастером засобу лікування сказу, що мало надзвичайно широкий резонанс, активно обговорювалось у Товаристві одеських лікарів. Час приходу Н.Ф.Гамалія в Товариство (1885) співпадає з викликаною цікавістю широких медичних кіл до бактеріології і, зокрема, до запропонованих щеплень Л.Пастера, які попереджають розвиток сказу у людей, укушених хворими тваринами. Питання про організацію таких щеплень неодноразово обговорювалися на засіданнях Товариства одеських лікарів.

Завідувачем станції був призначений І.І.Мечников, а його заступниками стали Н.Ф.Гамалія та Я.Ю.Бардах. Одним із напрямків роботи Одеської бактеріологічної станції було вивчення збудника холери та пошук раціональних засобів боротьби з ним. Співробітники станції встановлювали характер захворювання, досліджуючи зразки випорожнень хворих людей. За рекомендацією директора станції молодий дослідник випробував усі відомі на той час методи діагностики і запропонував комплексну методику, завдяки якій вже через 5-6 годин можна було діагностувати хворобу, а через 15 годин – мати чисту культуру збудника [8, с.20].

Вагомим вкладом Товариства одеських лікарів в розвиток санітарно-епідемічного стану стала активна участь його членів у створенні санітарної служби. У 1896 р. Товариством було підняте питання про заснування інституту місцевих санітарних лікарів в Одесі. Члени товариства створили комісію, яка мала збирати необхідну інформацію з приводу епідемії скарлатини в Одесі [5, с.90]. Одночасно з відкриттям інституту місцевих санітарних лікарів в Одесі, у 1897 р. були засновані також дільничні санітарні опікування.

Важливим аспектом суспільної діяльності Товариства являється організація станції швидкої медичної допомоги. Саме завдяки ініціативі щедрих благодійників була зібрана на той час велика сума грошей (100 тис. крб.). Найбільший внесок зробила графиня О.Г.Толстая та її син М.М.Толстой, які пожертвували кошти на закупівлю обладнання і санітарних карет швидкої допомоги.

Організаційні питання взяло на себе Товариство одеських лікарів, яке створило комітет, в обов'язки якого входила організація медичної установи. Велика роль у цьому процесі належить Я.Ю.Бардаху, який очолював Товариство одеських лікарів.

Станція працювала як медичний заклад, у приміщенні якого організовувались тимчасові стаціонари для тяжкохворих та постраждалих, де надавали медичну допомогу, яка розпочиналась виїзною бригадою швидкої допомоги. При станції існувала амбулаторія, куди хворі добирались самостійно. Одеська станція швидкої медичної допомоги стала одним із центрів в Російській імперії, де розроблялись принципи та організаційні форми діяльності служби по наданню швидкої та невідкладної медичної допомоги [3, с.14-23]. При станції була аптека, рентгенівський кабінет, хімічно-бактеріологічна лабораторія, музей, бібліотека, яка містила твори про надання першої медичної допомоги при нещасних випадках, звіти інших станцій швидкої медичної допомоги, медичні журнали тощо. Все перераховане збирали та влаштовували члени Товариства одеських лікарів.

Отже, товариства лікарів Харківщини, Київщини та Одеси активно проводили медично-організаційну діяльність для обслуговування місцевого населення. Для ефективності медичного обслуговування члени товариств засновували лікарні, станції швидкої медичної допомоги, Товариства медичного спрямування, Бактеріологічні станції, «лічебниці» для людей нижчих станів, притулки, амбулаторії тощо. Опікуючись питаннями боротьби з епідеміями та санітарним благоустроєм міст, члени медичних Товариств ініціювали створення санітарних організацій, які успішно виконували функції надання медичної допомоги хворим. Не рідко самі члени Товариств працювали не тільки завідувачами медичних установ, а й практично допомагали хворим, працюючи лікарями за мізерну платню.

Провідні вчені в галузі епідеміології та мікробіології, члени медичних товариств проводили велику організаційну та санітарно-освітню роботу, за рахунок створення медичних установ, які

допомагали долати найрізноманітніші епідемії; на науковій основі розробляли та впроваджували в практику санітарно-протиепідемічні заходи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. 100-летие Харьковского научного медицинского общества 1861-1961. Сборник очерков и статей по истории деятельности // За ред. Б.В.Алешина, Н.Н.Бокарчука. – К., 1965. – 257 с.
2. Багале́й Д.И. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905). Историческая монография. В 2-х т. / Д.И.Багале́й, Д.П.Миллер. – Харьков, 1993. – Т.2. – 982 с.
3. Васильев Ю.К. Деятельность Общества киевских врачей в начале XX в. / Ю.К.Васильев // Вісник Сумського державного університету. Серія медицина. – 2010. – № 11. – С.14-23.
4. Вчені Харківського державного медичного університету 1805-2005 / За ред. акад. А.Я.Циганенко, проф. М.В.Кривоносова, проф. П.Г.Кравчуна та ін. – Х.: ВАН «Вид-во «Харків», 2002. – 470 с.
5. Доклад комиссии, назначенной Обществом одесских врачей по поводу господствующей в г. Одессе эпидемии скарлатины // Известия Одесской городской думы. – 1897. – № 1. – С.90-92.
6. Дяченко С.С. До заснування в Києві «Общества для борьбы с заразными болезнями» / С.С.Дяченко // Мікробіологічний журнал. – 1976. – Т. 38. – Вип. 6. – С.786-791.
7. Жбанков Д.Н. Сборник по городскому врачебно-санитарному делу в России. – М.: Типо-литография В.Рихтер, 1915. – 522 с.
8. Заболотный Д. К вопросу о быстром диагнозе холеры: из бактериологической станции в Одессе / Д.Заболотный // Избр. тр. – К.: Изд-во АН УССР, 1957. – Т.2. – С.20-21.
9. Лесовой В.Н. Эмилий Федорович Беллин – яркий представитель Харьковской медицинской школы XIX века / В.Н.Лесовой, Ж.Н.Перцева, В.А.Олховский // Экспериментальная и клиническая медицина, 2012. – №2 (55). – С.192-196.
10. Отчет о деятельности Киевского Общества борьбы с заразными болезнями в г. Киеве. Год второй. – К., 1906. – 209 с.
11. Отчет о деятельности Харьковского медицинского общества за 1894 год. – Х., 1897. – С. 60 - 69.
12. Отчет о деятельности Харьковского медицинского общества за 1914 год. – Х., 1916. – С. 41-75.
13. Робак І.О. Організація охорони здоров'я в Харкові до імперської доби (початок XVIII ст. – 1916 р.) / І.О.Робак // Харків: ХДМУ, 2007. – 345 с.
14. Харьковское медицинское общество (1861-1911): Очерки его пятидесятилетней деятельности / Под ред. С.Н.Игумнова. – Харьков: Типография и литография М.Зильберберга и С-вья, 1913. – 539 с.
15. Хвисюк Н.И. Владимир Павлович Бобин – общественный деятель Харьковского медицинского общества (к 150-летию со дня рождения) // Международный медицинский журнал. – 2006. – № 6. – С.124-125.

REFERENCES

1. 100-lety'e Har'kovskogo nauchnogo medy'cy'nskogo obshhestva 1861-1961. Sborny'k ocherkov y' statej po y'story'y' deyatel'nosty' // Za red. B.V.Aleshy'na, N.N.Bokarchuka. – K., 1965. – 257 s.
2. Bagaley D.Y', My'ller D.P. Y'story'ya goroda Xar'kova za 250 let ego sushhestvovany'ya (1655-1905). Y'story'cheskaya monografy'ya. V 2-x t. – Xar'kov, 1993. – T.2. – 982 s.
3. Vasy'l'ev Yu.K. Deyatel'nost' Obshhestva ky'evsky'x vrachej v nachale XX st. / Yu.K.Vasy'l'ev // Visny'k Sums'kogo derzhavnogo universy'tetu. Seriya medy'cy'na. – 2010. – № 11. – S.14-23.
4. Vcheni Xarkivs'kogo derzhavnogo medy'chnogo universy'tetu 1805-2005 / Za red. akad. A.Ya.Cy'ganenko, prof. M.V.Kry'vonosova, prof. P.G.Kravchuna ta in. – X.: VAT «Vy'd-vo «Xarkiv», 2002. – 470 s.
5. Doklad komy'ssy'y', naznachenoj Obshhestvom odessky'x vrachej po povodu gospodstvuyushhej v g. Odessa epu'demy'y' skarlaty'ny // Y'zvesty'ya Odesskoj gorodskoj dumy. – 1897. – №1. – S. 90-92.
6. Dyachenko S.S. Do zasnuvannya v Ky'yevi «Obshhestva dlya bor'by s zaraznymiy' boleznyamy'» / S.S.Dyachenko // Mikrobiologichny'j zhurnal. – 1976. – T. 38. – Vy'p. 6. – S.786-791.
7. Zhbakov D.N. Sborny'k po gorodskomu vrachebno-sany'tarnomu delu v Rossy'y'. – M.: Ty'poly'tografy'ya V.Ry'xter, 1915. – 522 s.
8. Zabolotny'j D. K voprosu o bystrom dy'agnoze xolery: y'z baktery'ology'cheskoj stancy'y' v Odessa / D.Zabolotny'j // Y'zbr. tr. – K.: Y'zd-vo AN USSR, 1957. – T.2. – S.20-21.
9. Lesovoj V.N., Perceva Zh.N., Olxovsky'j V.A. Em'y'ly'j Fedorovy'ch Belly'n –yarky'j predstav'y'tel' Xar'kovskoj medy'cy'nskoj shkoly XIX veka // Ekspery'mental'naya y' kly'ny'cheskaya medy'cy'na, 2012. – №2 (55). – S.192-196.
10. Otchet o deyatel'nosty' Ky'evskogo Obshhestva bor'by s zaraznymiy' boleznyamy' v g.Ky'eve. God vtoroj. – K., 1906. – 209 s.
11. Otchet o deyatel'nosty' Xar'kovskogo medy'cy'nskogo obshhestva za 1894 god. – X., 1897. – S. 60 - 69.
12. Otchet o deyatel'nosty' Xar'kovskogo medy'cy'nskogo obshhestva za 1914 god. – X., 1916. – S. 41-75.
13. Robak I.O. Organizaciya oxorony' zdorov'ya v Xarkovi do impers'koyi doby' (pochatok XVIII st. – 1916 r.) / I.O.Robak // Xarkiv: XDMU, 2007. – 345 s.

14. *Har'kovskoe medy'sy'nskoe obshhestvo (1861-1911): Ocherky' ego pyaty'desyaty'letnej deyatel'nosty' / Pod red. S.N.Y'gumnova. – Har'kov: Ty'pografy'ya y' ly'tografy'ya M.Zy'l'berberga y' S-v'ya, 1913. – 539 s.*
15. *Xvy'syuk N.Y'. Vlady'my'r Pavlovy'ch Boby'n – obshhestvennyj deyatel' Har'kovskogo medy'sy'nskogo obshhestva (k 150-lety'yu so dnya rozhdeny'ya) // Mezhdunarodnyj medy'sy'nsky'j zhurnal, 2006. - № 6. – S.124-125.*

Левченко И.Н. Инициатива членов медицинских обществ в открытии лечебных учреждений и объединений.

В статье осуществлен анализ значения медицинских обществ второй половины XIX - начала XX в. Автором дана оценка деятельности Общества киевских врачей, Одесского общества врачей и Харьковского общества медиков, которые своей деятельностью акцентировали внимание общественности на важности открытия лечебных учреждений.

Проанализирована роль членов медицинских обществ, которые сыграли заметную роль в организации и открытии медицинских учреждений и объединений, а именно: бесплатных больниц, городских больниц, Пастеровских институтов с бактериологическими станциями, кабинетов химической и микроскопической диагностики, станций скорой медицинской помощи. Акцентировано внимание на деятельности активных членов обществ не только в содействии открытия медицинских учреждений, но и непосредственно на практической работе в них.

Автор отмечает значение медицинских обществ, которые сыграли важную роль в развитии и совершенствовании медицинского образования среди населения, в оказании медицинской помощи тем, кто обращался в учреждения обществ.

Ключевые слова: медицинские общества, лечебные учреждения, бактериологическая станция, больница, Пастеровский институт.

Initiative members of medical societies in opening medical institutions and associations.

The article analyzes the importance of medical societies of the late nineteenth - early twentieth century. The author presents an assessment of the Company doctors Kiev, Odessa and Kharkiv Society medical doctors association, whose activities focused public attention on the importance of opening medical schools and institutions.

The role of members of medical societies, which played a prominent role in the organization and opening of medical institutions and associations, namely, free hospitals, city hospitals, the Pasteur Institute of bacteriological stations, classrooms chemical and microscopic diagnosis, ambulance stations. The attention to active members of societies not only in promoting the opening of medical institutions but also directly to practical work in them.

The author notes the importance of medical societies, which played an important role in the development and improvement of medical education among the population, to provide medical assistance to those applied to institutions of societies.

Keywords: medical societies, medical institutions, bacteriological station, hospital, Pasteur Institute.

Одержано 7.09.2016

УДК: 63:001:65.012.12:330.111.4

Валерій Новородовський
(Київ)

**КОМПЛЕКСНІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСТІЙНОЇ КОМІСІЇ
ВУАН З ВИВЧЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ (УКОПС)**

Розглядаються проблеми розвитку сільськогосподарських досліджень при Постійній комісії з вивчення продуктивних сил України (УКОПС). Головну увагу приділено організаційній структурі УКОПС, зокрема секціям сільськогосподарського призначення. Окремо висвітлено еволюцію організації та діяльності УКОПС протягом 1927-1934 рр. Важливе значення надано розкриттю причин утворення Комісії, наслідків її діяльності та передумов її реорганізації у 1934 р. На основі аналізу архівних джерел та історичної літератури з'ясовані основні напрямки діяльності кожної сільськогосподарської секції УКОПС.

Ключові слова: комісія, сільське господарство, секція, УКОПС, ВУАН, продуктивні сили, виробничі можливості.